

Wetenschapswinkel stimuleert interactieve kennisontwikkeling

HENNY
VAN DER WINDT

Dr. H.J. van der Windt
Science & Society Group,
FWN, Nijenborgh 4,
9747 AG Groningen
h.j.van.der.windt@rug.nl

In dit artikel worden de eerder beschreven wetenschapswinkelprojecten door een externe deskundige geëvalueerd. Deze projecten blijken inderdaad de grotere betrokkenheid van burgers bij beheer van natuur, stad en landschap en bij kennisontwikkeling te kunnen faciliteren. De conclusie is dat er binnen de vier geëvalueerde projecten over het algemeen sprake is van interactieve kennisontwikkeling. De effecten van de projecten op landschap en beleid zijn minder makkelijk vast te stellen.

Volgens de redactie van LANDSCHAP neemt de betrokkenheid van burgers toe, zowel bij het beheer van natuur, stad en landschap als bij de hiervoor benodigde kennisontwikkeling. En daarvoor zijn zeker aanwijzingen. Er is meer aandacht voor initiatieven van boeren, burgers en buitenlui, zoals natuurcoöperaties en nieuwe autonome natuurgroepen als Woudreus of Mooi Wageningen (zie onder meer Leistra, 2014). De rijksoverheid stimuleert dit soort benaderingen nadrukkelijk onder het motto van de participatiesamenleving: burgers moeten meer verantwoordelijkheid nemen voor hun leven en leefomgeving.

Voor de betrokkenheid van burgers bij de ontwikkeling en toepassing van kennis zien we iets soortgelijks. Democratisering van wetenschap lijkt meer geaccepteerd dan een aantal jaren geleden. Zo is er veel belangstelling voor *citizen science*, roept de regering burgers op mee te doen aan de wetenschapsagenda, en is er het Europese programma *Responsible Science and Innovation*. Ook recente literatuur biedt concepten om wetenschappelijke kennisontwikkeling beter af te stemmen op de sociale context, om wetenschap te 'contextualiseren'. Er zou een nieuw soort wetenschap nodig zijn die niet alleen gebaseerd is op degelijk en betrouwbaar onderzoek, maar past bij de praktijk en het beleid waarin de resultaten moeten functioneren, en die door de betrokkenen geaccepteerd wordt. Deels is dit type wetenschap er overigens al, in delen van het landbouwkundig en medisch onderzoek bijvoorbeeld. Typisch aan dit type onderzoek is de andersoortige kennisontwikkeling (Funtowicz &

Ravetz, 1993; Nowotny et al., 2001). Onderzoekers en wetenschappelijke kennis en normen zijn belangrijk maar worden periodiek aangevuld door andere partijen, informatie en normen. Bij bijvoorbeeld de zoektocht naar duurzame visserij in de Waddenzee (zie Van der Molen et al., 2015) leveren naast ecologen de vissers informatie aan over de stabiliteit van mosselpercelen, de vangstcapaciteit of de mogelijkheden van andere kweektechnieken. Geregelde interactie en integratie van kennis en andere informatie is bij deze kennisontwikkeling van groot belang. Bovendien zijn momenten van reflectie vereist. Welke kennis is betrouwbaar en waarom, wat zijn achterliggende waarden, zijn praktische relevantie en degelijkheid wel altijd te combineren? Een dergelijke gezamenlijke kennisontwikkeling wordt ook wel kennisproductie of co-creatie genoemd (Pohl, 2005).

In wetenschapswinkelprojecten komen genoemde tendenzen samen. In samenspraak met burgers streven ze naar de ontwikkeling van degelijke maar ook praktisch of strategisch bruikbare en bovendien acceptabele kennis. Daarnaast beogen ze de positie van burgergroepen te versterken en hun participatie te vergroten. Toch spelen wetenschapswinkels bij kennisparticipatie niet de eerste viool, al was het maar vanwege hun geringe omvang en korte looptijd van de projecten. Bovendien kennen wetenschapswinkels een veelheid aan benaderingen en moeten ze aan verschillende eisen voldoen (Van der Windt et al., 2014). Ze zijn vaak ingebed in strakke onderwijs- of onderzoekkaders, wat inhoudelijke beperkingen oplegt en een intensief contact met burgergroe-

pen bemoeilijkt. Bovendien zijn ook andere partijen betrokken bij kennisparticipatie, zoals sommige universitaire onderzoeksgroepen en instanties als Arcadis of CLM.

Evaluatie

De in dit nummer besproken wetenschapswinkelprojecten worden geëvalueerd met de volgende vragen naar:

- kennisinhoud. Was de in het project ontwikkelde kennis nadrukkelijk gericht op praktijk en beleid en conflicteerde dat met de betrouwbaarheid of degelijkheid?
- kennisontwikkeling. Was het proces van kennisproductie afgestemd op opvattingen en belangen van betrokkenen?
- kenniseigendom. Wie eigende(n) zich de kennis toe die is gecreëerd in het project?
- maatschappelijke invloed. Welk handelingsperspectief is voor betrokkenen ontwikkeld, welke invloed heeft het project uitgeoefend op de bestaande kennis-macht-verhoudingen?
- praktijkinvloed. Heeft het project de landschappelijke situatie veranderd?

Zundert

De bijdrage over biodiversiteit in Zundert (Stobbelaar & Hoofwijk, dit nummer) leent zich het best om bovenstaande vragen te beantwoorden, mede omdat de auteurs zich expliciet bedienen van enkele theoretische noties rond participatie en co-creatie. De onderzoekers zelf waren zich er van bewust dat het doen van onderzoek niet voldoende was om het beoogde doel te bereiken en besteedden daarom ook aandacht aan de verspreiding van kennis en aan een gebiedsontwerp. Ze maakten een vertaling van algemeen ecologische begrippen voor het gebied en gebruikten daarbij gemeentelijke inventarisaties en de informatie van lokale natuurgroepen. Ze ver-

spreidden de kennis via een folder en groenmarkt, waar betrokkenen zich konden buigen over de voor- en nadelen van de voorgestelde maatregelen en tot coalities konden komen. En de onderzoekers zochten naar beheermaatregelen die pasten bij door de betrokken klantgroepen geselecteerde iconische bedrijven (de boomteler, de aardbeienteler enzovoort). De keuze voor deze aanpak vergrootte de betrokkenheid van de gebiedsbewoners en leidde tevens tot een gezamenlijk leerproces. De kennis is in een democratisch proces ontwikkeld en in zekere zin eigendom van de gebruikers van het gebied. Over de effecten valt weinig te zeggen, maar door bijvoorbeeld de groenmarkt en het vroege engagement van enkele bij de uitvoering betrokkenen, onder wie de gemeente, lijkt er wel een basis voor handeling en doorwerking gelegd.

Kloosterburen

Het artikel over Kloosterburen (Aalvanger & Beunen, dit nummer) is empirisch minder rijk, en valt daardoor moeilijker te evalueren. De klantgroep, SintJan, was op het moment dat de onderzoekers ten tonele verschenen al een samenwerking aangegaan met verschillende partners en wist vrij goed welke maatregelen gewenst waren om de leefbaarheid van het krimp dorp te behouden. Met enige partners en veel dorpsbewoners verliep de samenwerking echter minder goed. Het onderzoek liet zien dat verschillende waardeoriëntaties op de achtergrond een rol speelden en dat de bewoners SintJan als een groep buitenstaanders zagen die niet altijd handig opereerde. De opdrachtgever was weinig gelukkig met deze analyse en de afstand tot de onderzoekers groeide. Uiteindelijk konden de onderzoekers het verschil in waarden verklaren en aanwenden om te komen tot oplossingen. Nieuw onderzoek en voortdurende interacties met verschillende partners en bewoners brachten de partijen dichter bij elkaar, terwijl een enkele partij bewust afstand nam.

Hoewel er dus zeker interactie plaatsvond, is niet duidelijk op welke inhoudelijke punten de partijen tot elkaar kwamen. Of er nieuwe gecontextualiseerde kennis is gecreëerd is onzeker. Wel kon met de door de onderzoekers aangedragen methode de lokale situatie beter worden geanalyseerd en een basis voor een nieuwe aanpak gecreëerd. Een moment van reflectie was vereist toen de onderzoekers de aansluiting dreigden te verliezen. Het effect van het project was heel concreet, en het beleid lijkt ook aangepast, maar in welke mate dit samenhang met het onderzoek is niet helemaal duidelijk.

Renkumse landgoederen

De bijdrage over de Renkumse Landgoederen (During et al., dit nummer) laat zien hoe de onderzoekers probeerden om de waarde van het landgoedrijke gebied in kaart te brengen. Door met een speciale systematiek de nadruk te leggen op mogelijke waardeconflicten en achterliggende aannamen, ontstond beter zicht op de verschillende betekenissen van het landgoederenlandschap voor gebruikers, zoals gaafheid of beleving. De onderzoekers kwamen op grond van onderlinge discussie en een gebiedsvisitatie tot enkele concept-adviezen over de waardering van het gebied maar wilden deze in een participatief proces met bewoners verder ontwikkelen.

In vergelijking met de andere voorbeelden is hier weinig sprake van gemeenschappelijke kennisontwikkeling. De door de onderzoekers gehanteerde aanpak bood wel aanknopingspunten voor nieuwe op de lokale situatie toegesneden perspectieven en voor nieuwe koppelingen tussen typen kennis. Het proces geeft in principe de mogelijkheid aan bewoners en anderen zich deze kennis eigen te maken. Vanwege de nieuw geboden perspectieven kan de beleidsparticipatie van burgers worden vergroot. Of zij zich ook ten opzichte van de gemeente en landgoedeigenaren kunnen versterken is onzeker. Welke

gevolgen dit proces voor de daadwerkelijke inrichting van het gebied zal hebben valt evenmin te zeggen.

Europaplein Renkum

Het artikel van Duineveld et al. (dit nummer) laat zien dat kennisontwikkeling voor het ontwerp van het Europaplein van meet af aan onderdeel van het samenwerkingsproces was. Met ontwerpateliers werden perspectieven en wensen van omwonenden in kaart gebracht wat leidde tot grote betrokkenheid maar ook tot discussie over de functie van dergelijke ontwerpen. Deze discussie legde bloot waarin de betrokkenen wel of niet van elkaar verschilden. Op basis daarvan zijn uiteindelijk vier contrasterende ontwerpen voorgelegd. Hoewel er geen volledige consensus ontstond is bij meerderheid van stemmen wel een keuze gemaakt (een groen plein). Dit ontwerp is verder ontwikkeld en wederom besproken.

Deze interactieve kennisontwikkeling heeft tot nieuwe kennis geleid, een nieuw ontwerp voor het plein, dat in gezamenlijkheid is ontstaan en dus aan allen behoort. De gang van zaken heeft zeker tot grotere betrokkenheid en een zekere herverdeling van kennis en macht geleid, maar de gemeente heeft uiteindelijk bij de feitelijke aanleg van het plein slechts enkele elementen van het plan overgenomen.

Conclusies

Omdat de projecten, die in dit themanummer aan bod komen, sterk van elkaar verschillen, soms pas recent zijn geëindigd, onvolledig zijn beschreven en dan ook nog eens door onderzoekers die erbij betrokken waren, kunnen geen al te vergaande conclusies getrokken worden. Dat gezegd hebbende, laten de meeste projecten interactieve kennisontwikkeling zien waarbij lokale en praktische kennis, kennis van natuur, landschap of stad en kennis van procesgang in verschillende fasen op

elkaar betrokken zijn. Hier en daar waren er momenten van reflectie, ook op de rol van onderzoek(ers). Het blijkt mogelijk waarden in het onderzoeksproces te betrekken, deze te deconstrueren, te verbinden en te relateren aan de praktijk. We zien aanzetten tot nieuwe op de context toegesneden kennis, zoals een nieuw type pleinontwerpproces, nieuwe combinaties van kennis en nieuwe bij de vraagstellers passende operationaliserings van beleidsecologische concepten als biodiversiteit. In welke mate handelingsperspectief wordt geboden en het eigendom van kennis verschuift, is niet overal duidelijk. Ook over de effecten op het landschap of beleid valt op grond van deze voorbeeldstudies weinig te zeggen. Van spanningen met de wetenschappelijke standaarden of door anderen aangedragen kennis blijkt niets uit de beschrijvingen. Of nu juist deze studies laten zien wat de rol van kennis in een participatiesamenleving is, valt te bezien, maar misschien is dat ook te veel gevraagd van wetenschapswinkelprojecten.

Discussie

Een verdere ontwikkeling van kennisparticipatie en co-creatie die nieuwe handelingsperspectieven mogelijk maakt, vereist onder meer een zodanige institutionele verandering dat verschillende vormen van kennis daadwerkelijk, eenvoudig en langdurig op elkaar kunnen worden betrokken (Stuiver *et al.*, 2003; Van der Molen *et al.*, 2014). Binnen dergelijke uitwisselingsplatforms zijn het experimenteren met en leren van bijvoorbeeld nieuwe duurzame vormen van landbouw, visserij of natuurbeheer wezenlijk. Verder onderzoek naar praktische vormgeving van en reflectie op verschillende typen kennis-co-creatie is nodig om te ontdekken welke wegen vruchtbaar zijn. Voor veel partijen betekent een zinvolle co-creatie een koerswijziging. Burgers en NGO's moeten de

ruimte nemen, overheden de ruimte geven. Aan universiteiten, verdienen groepen die nauw bij dit soort praktijkgericht en reflexief onderzoek betrokken zijn, zoals wetenschapswinkels, meer mogelijkheden en zijn bekostigingsmechanismen nodig om dit mogelijk te maken.

Literatuur

- Aalvanger, A. & R. Beunen, dit nummer.** Kloosterburen geeft geen krimp. Kennis-machtrelaties en de rollen van onderzoekers. *Landschap* 32/3: 119-125.
- Duineveld, M., B. ten Cate & K. Van Assche, dit nummer.** Productieve functies van het landschapontwerp. *Landschap* 32/3: 143-149.
- During, R., P.D. van der Jagt & J. Kruit, dit nummer.** Waardestellend onderzoek Renkumse landgoederen. *Landschap* 32/3: 135-141.
- Funtowicz, S.O. & J.R. Ravetz, 1993.** Science for the post-normal age. *Futures*. 24, 739-755.
- Leistra, G, 2014.** Different Shades of Green. Wageningen. WUR (proefschrift).
- Molen, F. van der, J. Floor, W. van Enst, C. Seijger, D. Giebels, D. Puente Rodriguez, H. Ruinhaar, J. van Tantenhove & H. van der Windt, 2014.** Van frustratie naar integratie: Handelingsperspectieven om kennis en beleid over de Waddenzee beter op elkaar aan te laten sluiten. Utrecht. Deltares.
- Molen, F. van der, D. Puente Rodriguez, J.A.A. Swart & H.J. van der Windt, 2015.** The coproduction of knowledge and policy in coastal governance: Integrating mussel fisheries and nature restoration. *Ocean & Coastal Management*, 106, 49-60.
- Nowotny, H., P. Scott & M. Gibbons, 2001.** Re-Thinking Science. Cambridge. Polity Press.
- Pohl, C., 2005.** Transdisciplinary collaboration in environmental research. *Futures*. 37, 1159-1178.
- Stobbelaar, D.J. & H. Hoofwijk, dit nummer.** Bewonersnatuur in Zundert Co-creatie en contextualisering van landschapsecologische kennis. *Landschap* 32/3: 111-117.
- Stuiver, M., J.D. van der Ploeg & C. Leeuwis, 2003.** The VEL and VANLA environmental co-operatives as field laboratories. Wageningen. *NJAS, Wageningen journal of life sciences*, 51 (1), 27-39.
- Windt, H.J. van der, P. Murphy, D. Smith & A. Vargiu, 2014.** Evaluating Projects of Public Engagement with Research and Research Engagement with Society. Brussels. European Community.